

Вікторія СЕНИК

ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА ІНТЕГРАЦІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ ЛІТЕРАТУР ЯК ШЛЯХ ДО ФОРМУВАННЯ КОМПАРАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 2 (32) 2014
УДК 372.882:821.161.2

Сеник В. Доцільність та специфіка інтеграції при вивченні літератур як шлях до формування компаративної компетенції у сучасній школі; 8 стор.; кількість бібліографічних джерел – 9; мова українська.

Анотація. У статті розглядаються переваги та особливості бінарних інтегрованих уроків світової та української літератур у сучасній загальноосвітній школі як одного із способів формування літературної компетентності учнів.

Ключові слова: бінарні уроки, інтерактивні форми роботи, інтеграція, компаративний аналіз, літературна компетентність.

Сучасна школа покликана готувати учнів до майбутньої активності у різних сферах діяльності людини. Сьогодні для навчального процесу важливим є не механічне запам'ятовування та відтворення певної інформації, а вміння аналізувати, інтерпретувати її. Саме тому новітня методика пропонує спрямувати роботу викладачів таким чином, щоб сприяти формуванню мислячої особистості, здатної самостійно не тільки здобувати знання, але й коригувати їх протягом усього життя. До прикладу, на уроках літератури робота з текстом не може обмежуватися характеристикою змісту, головне – навчити учня висловлювати власні думки про твір, полемізувати з автором, аргументовано відстоювати власні судження. Завдання уроків літератури – виховати те, що відомий російський літературознавець Д.С. Лихачов називав «розумовою сприйнятливістю». Реалізувати це складне завдання тільки стереотипним арсеналом засобів – переказуванням прочитаного, аналізом за готовими схемами і т. д. нині видається неможливим.

У Пояснювальній записці до Програми зі світової літератури, розробленої на підставі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти із врахуванням Державного стандарту початкової загальної освіти, чітко визначено складові літературної компетентності учнів, розвиток яких повинен бути забезпечений на уроках з цього предмету. «Складовими літературної компетентності є емоційно-ціннісна, літературознавча, загальнокультурна, **компаративна** компетенції особистості, які мають бути сформовані поступово в процесі вивчення світової літератури». [1, с. 7]. Перед учителями літератури поставлено складне завдання: з одного боку – забезпечити обов'язковий рівень знань, умінь і навичок школярів, а з іншого – розвинути їхні потенційні творчі можливості і розумові здібності. У зв'язку з цим необхідно зазначити, що аналіз сучасних психолого-педагогічних досліджень дозволяє стверджувати: втілення в освітню практику інтегрованого підходу створює сприятливі умови для формування цілісного образу світу, прояву творчості дитини й учителя. Інтегроване навчання сприяє формуванню в учнів інтерактивного мислення, тобто

мислення з високим рівнем синтезу вербального й образного компонентів. До того ж, воно дає свободу вибору теми, змісту, засобів, які використовуються в організації навчання школярів. Інтегровані уроки характеризуються глибиною, високою інформативністю, фундаментальністю, різноплановістю, що сприяє підвищенню рівня знань учнів. Ось чому сучасна педагогічна наука вважає інтеграцію одним із головних дидактичних принципів, який у цілому визначає організацію освітніх систем.

Нині перспективи розвитку інтегровано-предметного навчання закріплені у Державному стандарті базової і повної загальної освіти, де зазначені не окремі предмети, а освітні галузі. Вищезгадані чинники та бажання підвищити інтерес школярів до уроків світової літератури шляхом відмови від звичних шаблонів спонукали нас з колегою, вчителем української мови та літератури, впродовж кількох років працювати над проблемним питанням «Упровадження інтеграції та інтерактивних методів навчання в процесі вивчення літератур» з метою формування інтересу до читання та розвитку критичного мислення школярів за допомогою сучасних педагогічних технологій. Всі наші творчі знахідки та педагогічні родзинки проходять апробацію на практиці, а саме під час бінарних уроків світової й української літератур.

Розроблені спільно інтегровані заняття базуються на можливостях використання методу компаративного аналізу та різноманітних інтерактивних форм навчання і мають за мету формувати й закріплювати в учнів такі навички:

- уміти працювати з текстом твору, добирати факти, художні деталі, аналізувати їх, робити висновки й узагальнення;
- зіставляти і порівнювати різнонаціональні літературні явища;
- визначати творчі зв'язки між письменниками різних літератур;
- аналізувати твори одного напрямку, течії, школи, а також інших національних літератур;
- порівнювати різнонаціональні твори, що є близькими за темою, ідеєю, сюжетом, проблематикою, образами, особливостями поетики;

- уміти працювати в колективі над розв'язанням проблем, поставлених учителями;
- уміти користуватися знаннями, одержаними самостійно.

Ми переконані, що порівняльний аналіз кращих взірців світової та української літератури сприяє розвитку художніх смаків школярів, вмінню свідомо сприймати закладені в мистецтві слова духовні цінності й відстоювати їх у житті. Синхронне вивчення творів зарубіжних та українських письменників дає змогу усвідомити цілісність світового літературного процесу і своєрідність вітчизняної культури в ньому, краще засвоїти здобутки національних літератур. Тому, на наше переконання, такі уроки є вдалим і цілком виправданим доповненням обов'язкових занять, визначених шкільною програмою

Ефективною інтерактивною формою проведення інтегрованих уроків, що базуються на компаративному аналізі художніх творів, є робота в групах, об'єднаних спільною метою, оскільки вона сприяє максимальному залученню досвіду учнів, спонукає їх до пошукової діяльності, стимулює почуття гідності та самоповаги.

На наших бінарних заняттях, які ми називаємо уроками всевітньої літератури, зазвичай клас ділиться на постійні чотири групи: нерідко це «історики», «українські літератори», «зарубіжні літератори», «літературні критики», хоча можливі інші варіанти, залежно від теми та мети уроку.

Кожна команда складається з 5-7 школярів і має керівника, який обирається учнями, що входять до робочої групи, але тільки після погодження його кандидатури з учителем.

При підготовці до інтегрованого заняття кожен керівник отримує випереджальне завдання і організовує роботу групи. На уроці після вступного слова учителів, оголошення теми та мети команди звітують про виконану роботу, при цьому кожен учень отримує слово.

На інтегрованих уроках «історики» знайомлять із епохою, коли зароджувалися і розвивалися певні літературні напрями і течії, були написані твори, що вивчаються. «Українські літератори» знайомлять із твором української літератури, який розглядається на уроці. «Зарубіжні літератори» представляють твір зарубіжної літератури, який є предметом опрацювання, «літературні критики» аналізують типові художні засоби, що вживаються у текстах, тлумачать символи, використані у творах. Після виступу робочої групи будь-хто з присутніх школярів може поставити запитання доповідачам чи попросити висвітлити детальніше ту чи іншу частину звіту. Учителі під час таких дискусій виконують роль координаторів процесу, слідкують за тим, щоб учні були коректними та доброзичливими у ставленні один до одного, а урок не перетворився на змагання. Робота в групах дає можливість учителям ставити перед учнями неочікувані для них завдання: це можуть бути провокаційні запитання, що стосуються проблематики чи ідейного навантаження художніх творів, пропозиції висловити власну думку з приводу

спірної позиції письменника або філософа, завдання графічно зобразити своє ставлення до автора, його творіння тощо. При цьому кожній групі надається час для роздумів та спільного опрацювання запитання або ж проблеми, після чого кожен повинен висловити власну думку, або один із учнів, найчастіше керівник групи, озвучує висновок, до якого команда прийшла шляхом обговорення та компромісу. Дана навчальна ситуація сприяє використанню таких видів інтерактивної роботи, як «коло ідей», «прес», «акваріум», «обери позицію» тощо. Це, безумовно, ефективні методи колективного обговорення, пошуку рішень, що спонукають учасників процесу проявляти свою уяву та творчість шляхом вільного вираження думок всіх учасників, знаходити кілька варіантів вирішення проблемних питань з конкретної теми.

Перевага таким чином організованих занять полягає в тому, що в роботі «сильні» учні, а також особистості з високим рівнем контактності проявляють вищу активність, ніж замкнуті і «слабкі». Проте саме таких школярів намагаються «втягнути» в роботу вчителів, спонукають до навчальної діяльності. Інтерактивні технології покликані допомогти словесникам у проведенні інтегрованих уроків з використанням компаративного аналізу. Такі методи є справжньою знахідкою, коли на занятті потрібно опрацювати та узагальнити великий обсяг матеріалу. За умови вмілого впровадження інтерактивні методи навчання дозволяють залучити до роботи всіх учнів класу, сприяють виробленню соціально важливих навичок роботи в колективі, взаємодії, дискусії, обговорення. Окрім того, при застосуванні інтерактивного навчання поглиблюється мотивація навчальної діяльності школярів. Але в жодному випадку його впровадження не має перетворитися на самоціль. Урок не повинен бути переважаним інтерактивною роботою. Саме тому слід поєднувати взаємонавчання з іншими методами роботи – самостійним пошуком, традиційними методами (слово учителя, евристична бесіда з класом тощо).

На наше переконання, інтегровані уроки світової та української літератури не повинні бути однотипними, бажано, щоб кожне наступне заняття відрізнялося від попередніх елементами новизни, оскільки таким чином учителі зможуть підтримувати інтерес учнів до подібної роботи, їхнє бажання робити свої відкриття і долучатися до співавторства.

Наведемо приклади родзинок уроків, розроблених і проведених протягом попереднього навчального року. Інтригою бінарного інтегрованого заняття у 6 класі за оповіданнями Джека Лондона «Любов до життя» та О. Довженка «Воля до життя» «Гімн волі Людини» є інтрига. На початку уроку школярі довідуються, що епіграфи до уроку та творів Дж. Лондона й О. Довженка їм доведеться дібрати самостійно, дійшовши певних висновків у процесі роботи над творами. Кожна робоча група отримує аркуш з мудрими висловами відомих людей минулого і сучасності. До прикладу, «Лише той гідний життя і свободи./ Хто кожен день за них іде на бій» (Гете), «У битві перемагає той, хто твердо вирішив у ній

перемогти» (Лев Толстой), «Хто не цінє життя, той не гідний його» (Леонардо да Вінчі), «У цьому житті не важливо, як ти падаєш. Важливо, як ти піднімаєшся» (Шерон Стоун) та ін. З-поміж цих афоризмів школярі обирають той, який, на їхню думку, найкраще відображає зміст завдання. Одна з груп під час уроку має вибрати серед афоризмів той, який міг би стати відображенням головної думки оповідань Лондона та Довженка. До того ж, кожна учнівська група повинна графічно зобразити на папері зміст свого результату роботи.

У 5 класі під час уроку «Мандри казковими країнами» нашою метою було показати спадкоємність сюжету про подорож дівчинки до казкової країни шляхом компаративного аналізу повістей-казок Л. Керролла «Аліса в Країні Див» та Г. Малік «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії» та розвивати усне зв'язне мовлення й логічне мислення учнів. Тому кожен школяр задалегідь отримав індивідуальне завдання від свого керівника відповідно до плану робочої групи, а під час уроку мав відвітати про його виконання. Наприкінці заняття на етапі рефлексій класу пропонується інтерактивна вправа «Незавершене речення». Кожен учень повинен висловити власну думку з приводу творів, про які йшлося на уроці. Їхнє висловлювання має розпочинатися словами, запропонованими вчителями. Наприклад: «На сьогоднішньому уроці для мене найбільшим відкриттям було...», «Інформація, отримана на уроці, дає змогу зробити висновок...», «Сьогодні я дізнався...; навчився...; зрозумів...; змінив погляд на...; мені сподобалось...» чи «Удома я розповім батькам (сестрі, брату) про...». Таким чином

п'ятикласники отримують підказку, як сформулювати власне речення-висновок, і водночас мають свободу самовираження.

Особливістю інтегрованого уроку з теми «Це загадкове плем'я. Світ вовків у творах Е. Сетона-Томпсона «Лобо» та М. Вінграновського «Сіроманець» у 5 класі є робота з науковим матеріалом про вовків, опрацювання понять «анімізм», «аніمالізм», щоб підвести учнів до поглибленої роботи над художніми текстами і доволі складної для п'ятикласників евристичної бесіди за картиною Е. Сетона-Томпсона «Лобо – король вовків» та епіграфами до уроку – висловом російського натураліста Ю. Ларичева «Вовк може бути ворогом, але ворогом, що викликає повагу» й українською приказкою «Вовк не такий лихий, як страшний».

У 6 класі під час уроку «Еволюція сюжету та ідейного спрямування байки «Вовк і ягня» у світовій літературі» ми ставили собі за мету порівняти втілення різними авторами найвідомішого сюжету за всю історію розвитку жанру байки. Своєрідність даного заняття полягає в тому, що до розуміння теми учні підводяться після визначення й детального аналізу художніх засобів байок «Вовк і ягня» Езопа, Федра, І. Крилова та Л. Глібова. Хоча робота потребує ґрунтовної попередньої підготовки школярів, проте є цілком виправданою, оскільки дає змогу розглянути художні особливості творів, на що не вистачає часу під час обов'язкових уроків через малу кількість годин, виділених на розгляд відповідних тем шкільними програмами зі світової та української літератур.

Наприкінці бінарних інтегрованих занять результати дослідницько-пошукової роботи учнів заносяться до зведених таблиць. Наприклад:

Автор, короткі відомості	Мова байки	Герої, особливості діалогу	Художні особливості	Ідейне спрямування
Езоп, Давня Греція, бл. 400 байок; 6 ст. до н.е.; раб: фракієць чи фригієць.	Прозова	Вовк і ягня, лаконічний діалог	Відсутність художніх засобів; мораль в кінці твору	Констатація соціальної проблематики: раб – рабовласник.
Федр, Стародавній Рим, 5 збірок байок; бл. 15 р. до н.е. – 70 р. до н.е.; грек з Македонії, був у рабстві у римлян, згодом отримав волю від Октавіана-Августа.	Віршована	Вовк і ягня, діалог більший, як у Езопа	Мало епітетів, є метафора (персоніфікація, інверсія), відсутність порівнянь, мораль в кінці твору	Критика людей, які використовують обман задля власної вигоди; з'являються ознаки соціальної сатири.
Іван Андрійович Крилов, Росія; понад 200 байок; 1769 – 1844; байка «Волк и ягненок» (1808).	Віршована	Вовк і ягня, розширений діалог	Є епітети й метафори (інверсія); мораль на початку твору	Гостра сатира, направлена на розвінчування несправедливого устрою суспільства.
Леонід Іванович Глібов, Україна; понад 100 байок; 1827 – 1893; байка «Вовк і ягня» (1854).	Віршована	Вовк і ягня, розширений діалог	Багатство епітетів, метафор, порівнянь; мораль є обрамленням байки	Викриття хижацької психології поміщиків-кріпосників.

Така наочність сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу та допомагає вчителям

підвести учнів до завершального етапу уроку – формулювання висновків та підбиття підсумків.

Звісно, в межах статті неможливо продемонструвати всі власні знахідки і розмаїття методів, форм, що використовувалися нами під час проведення бінарних інтегрованих уроків світової та української літератур. Проте, спираючись на власний кількарічний досвід такої роботи, впевне-

но можемо стверджувати, що використання інтеграції на основі компаративного аналізу при вивченні літератур у сучасній загальноосвітній школі є одним із дієвих способів формування літературної компетентності учнів, невід'ємною складовою якої є компетенція компаративна.

Література

1. Зарубіжна література. 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. –К.: Видавничий дім «Освіта», 2013. – 97 с.
2. Клименко Ж. Система взаємозв'язаного вивчення літератур // Зарубіжна література. – 1999. – №37. – С.8-9.
3. Котич Р. Компаративний аналіз як засіб формування полікультурних компетентностей школярів. – Ужгород: Гражда, 2010. – 102 с.
4. Куцевол О. М. Методика уроку компаративного аналізу // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2004. – №10. – С. 2-4.
5. Куцевол О. М. Сучасні типи уроків. // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2001. – №1. – С. 30-31.
6. Макаренко Л. В., Наливайко Д. С., Папуша І. В. Компаративний аналіз. // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2004. – № 6. – С. 51-56.
7. Нікішенко В. С. Технології інтерактивного навчання у викладанні зарубіжної літератури // Зарубіжна література в школі. – 2008. – №8. – С. 15-18.
8. Сербіна В.Я. Використання компаративного аналізу на уроках зарубіжної літератури // Зарубіжна література в школі. – 2006. – №11-12. – С. 2-4.
9. Чередник Л. А. У пошуках істини (метод компаративного аналізу при вивченні зарубіжної літератури) // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2001. – №7. – С. 21-22.

Викторія Сенік

ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТЬ И СПЕЦИФИКА ИНТЕГРАЦИИ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ЛИТЕРАТУРЫ КАК ПУТЬ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПАРАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ЛИЧНОСТИ В СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЕ

Аннотация. В статье рассматриваются преимущества и особенности бинарных интегрированных уроков мировой и украинской литератур в современной общеобразовательной школе как одного из способов формирования литературной компетентности учащихся.

Ключевые слова: бинарные уроки, интерактивные формы работы, интеграция, компаративный анализ, литературная компетентность.

Victoria Senik

THE FEASIBILITY AND SPECIFICITY OF INTEGRATION IN THE STUDY OF LITERATURE AS A WAY OF FORMING THE COMPARATIVE COMPETENCE OF THE INDIVIDUAL IN MODERN SCHOOL

Summary. The article discusses the advantages and features binary integrated lessons of World and Ukrainian literature in secondary school as a way of forming literary competence of pupils.

Key words: binary lessons, interactive forms of integration, comparative analysis, literary competence.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2014 р.

Сенік Вікторія Олександрівна – вчитель Ужгородського багатопрофільного ліцею «Інтелект» – ЗОШ №11.